

OPGAVEN IN OVERIJSSEL

Inleiding

Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Vanuit de ambtelijke organisatie is deze notitie opgesteld met opgaven die we op basis van ontwikkelingen om ons heen als betekenisvol zien voor Overijssel de komende jaren.

In de komende periode worden de opgaven van de vier grote transities manifest: energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en verduurzaming van het landelijk gebied. Wat op nationaal niveau samenkomt, krijgt een doorwerking in de provincies, regio's en steden. Opgaven komen samen in steden en in het landelijk gebied van Overijssel, op verschillende wijzen en in verschillende fasen van uitvoering. Dat vraagt om een samenhangende benadering.

Bij al deze opgaven spelen de Omgevingsvisie en de drie daarin genoemde rode draden (duurzaamheid, ruimtelijke en sociale kwaliteit) een belangrijke rol. De opgaven vragen om slim verbinden van stad en land en om een goede samenwerking tussen overheid, ondernemers, onderwijs, maatschappelijke organisaties en Overijsselaars. Ook grensoverschrijdend.

Voor de komende coalitieperiode zien we de volgende grote opgaven:

1. Krachtige economie
2. Slimme bereikbaarheid
3. Klimaatbestendig Overijssel
4. Energietransitie
5. Passend wonen
6. Toekomstbestendig landelijk gebied

Per opgave hebben we de kern van de opgaven geformuleerd, vervolgens de context en de ontwikkelingen en tot slot de betekenis voor Overijssel. Met het oog op de omvang en leesbaarheid hebben we reguliere provinciale kerntaken minder prominent benoemd. Vanzelfsprekend blijven deze van belang. Denk hierbij aan onze taken en programma's op het gebied van onder meer infrastructuur, economie, cultuur, natuur en onze wettelijke taken op het gebied van Interbestuurlijk toezicht, vergunningverlening en handhaving.

Stad en land

In Overijssel woont de ene helft van de inwoners in verstedelijkt gebied, de andere helft in een landelijke omgeving. Stad en land houden elkaar in balans. Stedelingen zijn snel in het groene buitengebied, terwijl plattelanders binnen no-time de dynamiek van de stad kunnen ervaren. In onze provincie vind je dus het beste van twee werelden.

Stad en platteland hebben hun eigen kwaliteiten, maar juist in combinatie komen ze goed tot hun recht. Stad-landverbindingen kunnen leiden tot nieuwe antwoorden op de uitdagingen van onze tijd. Hoe kan het buitengebied helpen bij de energietransitie van nabijgelegen steden? Welke mogelijkheden biedt de stad om personeelstekorten op het platteland het hoofd te bieden? Denken langs de lijn stad-land geeft een verrassende kijk op regionale vraagstukken.

In Overijssel kijken we naar stad en platteland voorbij de clichés. 'Urbaan' en 'ruraal' hebben elkaar wat te bieden met het oog op de grote maatschappelijke en ecologische uitdagingen waarvoor we staan. Stad en land kunnen niet zonder elkaar. Het verbinden van stad en land kan op tal van manieren. Hoe willen we de ruimte in de toekomst gebruiken? Voor woningbouw, economie, duurzame voedsel- en energievoorziening of een combinatie? Maatschappelijke initiatieven kunnen hieraan een bijdrage leveren. Duurzaamheid, ruimtelijke kwaliteit en sociale kwaliteit zijn in de Omgevingsvisie benoemd als rode draden: leidende principes bij alle initiatieven in de fysieke leefomgeving van de provincie.

Voor het slagen van deze verbindende aanpak is netwerkvorming, afstemming en samenwerking cruciaal. In het benutten van die synergie kan Overijssel toonaangevend zijn vanwege onze unieke mix van stedelijke en landelijke kwaliteiten. Daarvoor is over en weer kennis, begrip en vertrouwen nodig, een gezamenlijke visie en de bereidheid om te experimenteren en van elkaar te leren.

Samenwerken

We staan voor opgaven die we niet alleen kunnen oplossen. Samenwerking is essentieel. En de basis in Overijssel is goed. Noaberschap is sterk verankerd in de Overijsselse samenleving.

Samenwerken aan complexe opgaven vraagt een forse maatschappelijke en bestuurlijke inspanning. Denk aan de vier grote transities waar we voor staan: de energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en verduurzaming van het landelijk gebied. Omdat de uitdagingen groot zijn en vanwege het grote aantal betrokken partijen (overheden, bedrijfsleven, bewoners) en de vele belangen en verschillende zorgen.

Maatwerk en nieuwe verbindingen zijn nodig om resultaten te boeken: wisselende coalities van inwoners, maatschappelijke organisaties, gemeenten, regio's (Zwolle, Twente, Cleantech), waterschappen, andere provincies, het Rijk, bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen. Trendstudies laten zien dat digitalisering en informatietechnologie steeds meer verbonden raken met productieprocessen. Als die ontwikkeling doorzet, heeft dat grote gevolgen voor Overijssel op economisch, ruimtelijk en sociaal gebied en daarmee ook voor de manier waarop we aan onze opgaven werken.

Veel maatschappelijke opgaven doen zich voor op regionaal schaalniveau. De regio is geen vaststaande geografische of bestuurlijk-administratieve eenheid. Partijen werken samen op basis van betrokkenheid bij opgaven in een specifiek gebied. We analyseren en benoemen vraagstukken samen met onze regionale partners vanuit het besef dat deze kwesties zich niet aan bestuurlijke grenzen houden.

Dat geldt ook voor onze landsgrenzen. Europese samenwerking, beleidsmatig en financieel, is belangrijk omdat de Europese Unie van grote invloed is op provinciale opgaven als klimaat, innovatie en landelijk gebied. Met de Duitse deelstaten Noordrijn-Westfalen, Nedersaksen en in het bijzonder met het Münsterland, werken we aan de uitvoering van de grensoverschrijdende samenwerkingsagenda's die de afgelopen periode zijn opgesteld. Grensoverschrijdende projecten concentreren zich op thema's als innovatie, circulaire economie, klimaat, arbeidsmarkt, en gezondheid.

Complexe opgaven vragen om een sterke democratie en een bestuur dat in staat is om problemen op een eigentijdse wijze aan te pakken. De vraagstukken waaraan het openbaar bestuur (samen)werkt, hebben een 'harde' fysieke en technologische kant (hoeveel windmolens en zonnepanelen, technische innovaties), maar ook een 'zachte' kant (financiering en maatschappelijke acceptatie).

Fenomenen als de gele hesjes zijn een uitdrukking van maatschappelijk onbehagen. Mensen maken zich zorgen over de manier van samenleven en ervaren een gevoel van onmacht. Dit vraagt iets van onze wijze van besturen. De uitdaging is om ruimte te geven aan initiatieven uit de samenleving, maar tegelijk de harde doelen die op nationaal niveau zijn afgesproken (bijvoorbeeld in het Klimaatakkoord) te behalen.

Goed openbaar bestuur werkt aan acceptatie voor de transities. Dat betekent opereren als democratische overheid (betrokken, betrouwbaar, effectief), als één overheid (samenwerkend in de uitvoering) en als iOverheid (digitale dienstverlening en informatie-uitwisseling).

1. Krachtige economie

Kern van de opgaven

We werken aan een robuuste regionale economie die toekomstige crises het hoofd kan bieden. Innovaties en maatschappelijke opgaven bieden kansen voor Overijsselse ondernemers. Om te blijven verdienen, is het nodig te vernieuwen en te vergroenen. Bedrijven staan voor de uitdaging in te spelen op nieuwe bedrijfsprocessen en verdienmodellen die ontstaan door maatschappelijke en technologische veranderingen over de sectoren heen. Hier kunnen we een helpende hand bieden. De komende vier jaar is het van belang deze opgaven met het MKB hanteerbaar te maken. Belangrijke randvoorwaarden zijn voldoende geschoold personeel, een aantrekkelijke leefomgeving, bereikbare topwerklocaties en krachtige kennisnetwerken gericht op innovatie.

Context en ontwikkelingen

De wereld verandert in hoog tempo: nieuwe technieken, innovaties en nieuwe markten volgen elkaar op en bieden kansen. Denk aan Big Data, internet of things, veiligheid en 3D printing. Daarnaast liggen er grote maatschappelijke opgaven waaraan het bedrijfsleven een bijdrage kan leveren: energietransitie, klimaatadaptatie, verduurzaming landelijk gebied en circulaire economie. Bij de laatste staan spaarzaam omgaan met grondstoffen en hergebruik centraal. Maatschappelijke opgaven op het gebied van klimaat, zorg, veiligheid en voedsel en sleuteltechnologieën (zoals fotonica) worden ook leidend voor het nieuwe Europees en landelijk onderzoeks- en innovatiebeleid.

De Overijsselse economie bestaat voor het overgrote deel uit MKB, dat zorgt voor 60% van de werkgelegenheid. MKB dat wil verdienen, vernieuwen en vergroenen heeft behoefte aan ondersteuning bij het uitwisselen van kennis, het verbinden van (internationale) netwerken en aan financiële middelen (subsidies, investeringen, leningen, overheid als launching customer). Als bedrijven niet tijdig digitaliseren en omschakelen naar hernieuwbare energiebronnen en toekomstbestendige verdienmodellen, leidt dit tot verlies van banen. Het Overijssels MKB moet veranderen in een complexe omgeving, dit kan zij niet alleen. Nieuwe vormen van samenwerking, over de sectoren heen, zijn noodzakelijk.

Krapte op de arbeidsmarkt belemmert het groei- en verandervermogen. Er is een tekort aan vakmensen in technische en IT-beroepen (MBO) en een beperkte beschikbaarheid van hoogopgeleid talent (HBO, WO). In vergelijking met de Randstad is het moeilijk hoogopgeleid talent aan Overijssel te binden. Het belang van een aantrekkelijk woon- en leefklimaat groeit.

Gebrek aan lerend vermogen is het analfabetisme van de 21^e eeuw. Repeterend werk wordt geautomatiseerd. Functies veranderen en er komen nieuwe functies bij. Digitalisering vraagt van ondernemers en werknemers nieuwe competenties en vaardigheden. Onderwijsinstellingen zijn vaak nog onvoldoende in staat om deze flexibilisering bij te benen. Bedrijven zorgen daarom steeds vaker zelf voor opleidingen, om-, bij- en vakscholing (bedrijfsscholen/vakscholen). Sectoren werken steeds meer samen om de arbeidsmobiliteit en de wendbaarheid te vergroten. Werknemers die niet mee kunnen komen, zijn kwetsbaar. Dit kan leiden tot groeiende verschillen en tegenstellingen in de samenleving. Maatschappelijke sociale ondernemingen en andere sociale initiatieven kunnen ertoe bijdragen dat ook zij mee kunnen blijven doen op de arbeidsmarkt.

Betekenis voor Overijssel

In Overijssel zijn we sterk in technologie, agrofood, chemie, bouw, zorg en vrijetijdseconomie. De focus verschilt per regio. De regio Zwolle is succesvol in kunststoffen, e-commerce, health en agrofood. Stuwende sectoren in Twente zijn de moderne maakindustrie, High Tech Systemen en Materialen (HTSM), chemie en ICT. Twente is bovendien internationaal koploper op nanotech en samen met Eindhoven de motor van Nederland PhotonDelta, een internationaal leidend consortium voor Fotonica. De groeiende samenwerking met het Duitse achterland biedt daarbij nieuwe perspectieven. De Cleantech Regio (voorheen Stedendriehoek) kenmerkt zich door haar ambitie op circulaire economie. De strategische ligging en goede bereikbaarheid in Nederland zorgt voor goede verbindingen naar Oost Europa met veel exporterende en innovatieve maakindustrie.

Overijssel staat voor transitie waarvoor sector-overschrijdende inzet van onderwijs en wetenschap, toegepast onderzoek en innovatie onontbeerlijk is. Met robuuste regelgeving en helder beleid (bijvoorbeeld regionale energie strategieën) stellen we bedrijven in staat de voor innovatie noodzakelijke investeringsbeslissingen te nemen. Hiervoor is een goed functionerend netwerk van ondersteunende

organisaties noodzakelijk. De Overijsselse structuur van innovatieloketten (inclusief Oost NL), open innovatiecentra en netwerken van bedrijven helpt bedrijven beter en sneller samenwerken bij het ontwikkelen van business modellen, transities, innoveren en digitaliseren.

Als provincie hebben we een scharnierfunctie in het koppelen van transitieagenda's, investerings- en innovatieprogramma's en infrastructurele investeringen op Europees en nationaal niveau aan de opgaven in de regio's. Concreet blijkt dit uit het organiseren van de cofinanciering (EU-subsidies), lobby en samenwerking met andere landsdelen en grensoverschrijdende samenwerking. We spelen een belangrijke rol bij het bevorderen van samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen (MBO, HBO en WO instellingen en ook TNO, Fraunhofer, etc.) en maatschappelijke organisaties.

Het versterken en wendbaar maken van de arbeidsmarkt blijft van belang voor een gezonde, toekomstbestendige regionale economie. Dat vraagt investeringen in het om- her en bijscholen van vakmensen en stimulering van leren en werken met (nieuwe) technologieën en digitalisering. De meerwaarde van de provincie zit vooral in het verbinden van werkgevers en onderwijs ten behoeve van meer vakmensen op de korte termijn en het aantrekken van talent. Die verbindingen zijn zowel regionaal, bovenregionaal als richting het Rijk. Denk aan het stimuleren van regionale oplossingen zoals het Techniekpact.

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat is cruciaal om bedrijfsleven met een hoge toegevoegde waarde voor de regio's in Overijssel te interesseren. Dit vraagt om goed bereikbare werkomgevingen (bedrijventerreinen) op strategische knooppunten in de provincie en verbinding met kennisinstellingen en innovatielabs. Door de ontwikkeling van grote ruimtevragers te concentreren in stedelijke regio's op goed bereikbare locaties, profiteert het ommeland mee.

Ook een aantrekkelijke woonomgeving is voor het vestigingsklimaat belangrijk (cultuur, evenementen, vrijetijdseconomie, historisch erfgoed). Het rijkscultuurbeleid biedt kansen voor de drie Overijsselse stedelijke regio's om zich nationaal te onderscheiden en hun culturele aantrekkingskracht te vergroten. De regio's Twente, Zwolle en Deventer hebben het rijk hiervoor een propositie gedaan. Regionale cofinanciering is een belangrijke voorwaarde om deze kansen bij het rijk te verzilveren. De Overijsselse vrijetijdssector werkt krachtig samen in Gastvrij Overijssel. Dit biedt de kans om met de sector gericht te investeren in uitbreiding van de werkgelegenheid.

De agro & foodsector in Overijssel (10% van de toegevoegde waarde, 15% van de werkgelegenheid, 70% van het grondgebied) staat voor grote verduurzamingsopgaven op het gebied van klimaat, energie, biodiversiteit, eiwittransitie en kringlooplandbouw. De provincie kan de benodigde samenwerking in de keten, innovatie en kennisdeling bevorderen. Van belang voor de economische groei in Overijssel is de ontwikkelruimte die er dankzij het Programma Aanpak Stikstof (PAS) is. In het voorjaar van 2019 doet de Raad van State uitspraak over de vraag of de PAS in de huidige vorm kan worden doorgezet. Dit is van invloed op de economische ontwikkelruimte in de toekomst.

2. Slimme bereikbaarheid

Kern van de opgaven

Een goede bereikbaarheid staat ten dienste van welvaart en welzijn van inwoners en bedrijven in Overijssel. Hierbij is het van belang de keuzes te maken in samenhang met de andere opgaven. Slimme mobiliteitsmaatregelen en digitale oplossingen verminderen in sommige gevallen de noodzaak van grote infrastructurele investeringen. Klimaatakkoord en energietransitie vragen om stimulering van schonere vervoersmiddelen zoals de fiets, bus en trein. Kansen om onze infrastructuur en OV concessies te verduurzamen, kunnen we verzilveren.

Context en ontwikkelingen

Veranderingen in de samenleving vragen een andere invulling van de mobiliteit. De bevolking van steden groeit gemiddeld sneller dan daarbuiten. Dit zorgt voor een toename van binnenstedelijke mobiliteit. Mensen reizen over langere afstanden tussen woning en werk. De economische groei versterkt dit. Door deze ontwikkelingen wordt het drukker op het hoofwegen- en spoorwegnet. Met name in de spits is de capaciteit vaak onvoldoende. Dat leidt tot files op de weg en niet kunnen zitten of meekunnen in het openbaar vervoer op bepaalde trajecten. Vooral in de stad beïnvloedt de toenemende automobilität de leefbaarheid.

Technologische ontwikkelingen bieden een deel van de oplossing. Auto's worden slimmer en autonomer. (Vracht-)auto's kunnen met beïnvloeding van verkeerslichten en snelheidsadvies vlotter en gelijkmatiger over de weg rijden. Door de introductie van snelle E-bikes kunnen steeds grotere afstanden per fiets worden afgelegd. Naast deze ontwikkelingen ontstaat er ook meer animo voor deelgebruik van vervoersmiddelen (deelauto's en deelfietsen). Mobiliteitsdiensten (Mobility as a Service) stimuleren, afhankelijk van de reisbehoefte, een bewuste keuze voor één of meerdere vervoersmiddelen. Met behulp van actuele data kunnen reizigers bepalen of, wanneer en hoe ze reizen. De overheid moet zorgen voor correcte data zodat betrouwbare informatie kan worden geleverd.

De combinatie van de veroudering van bruggen en viaducten en de steeds zwaarder wordende vrachtwagens is een risico voor de robuustheid en veiligheid van ons totale netwerk.

Betekenis voor Overijssel

Goede bereikbaarheid is een voorwaarde voor (economische) ontwikkeling en draagt bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Als provincie zijn wij verantwoordelijk voor het vertalen van het nationale mobiliteitsbeleid en ambities naar de schaal en specifieke kenmerken van onze provincie.

In de Omgevingsvisie en de koersdocumenten fiets, OV, auto en goederenvervoer is de koers bepaald voor acties op het gebied van mobiliteit. Aan de hand van de Integrale Netwerkvisie Overijssel (INO) wegen we per verbinding mogelijke investeringen in weginfrastructuur, OV en/of fiets af. Aanleg van snelle fietsinfrastructuur rond steden kan in sommige gevallen investeringen in weg of spoor overbodig maken. Regionale bereikbaarheid over de weg willen we borgen door opwaardering en instandhouding van provinciale wegen en rijkswegen (A1, A28, N50, N35). Goederenvervoer per spoor is duurzaam maar beperkt de mogelijkheden voor personenvervoer. Goederenvervoer over water kan soms een alternatief zijn.

Als gevolg van de wijzigende reispatronen wordt het steeds belangrijker om onze stedelijke gebieden binnen Overijssel en naar de Randstad beter te verbinden. Verbonden stedelijke gebieden kunnen elkaars sterktes benutten en zo bijdragen aan onze economische ontwikkeling. Optimalisering van bestaande systemen en het benutten van alternatieven is een belangrijke opgave.

Op de internationale oost-west verbinding is Overijssel een essentiële schakel voor personen en goederenvervoer op de lijn Randstad – Duitsland en verder naar Oost Europa.

Leefbaarheid en een goede bereikbaarheid van ons buitengebied zijn belangrijk. De rol van het openbaar vervoer neemt daar af en voor deze gebieden ligt er de opgave om met inwoners geschikte alternatieven te ontwikkelen die aansluiten op de vraag. Bij het verbinden van steden onderling en met het platteland hebben we een hoofdrol vanuit onze verantwoordelijkheid voor provinciale (vaar)wegen en regionale OV-concessies.

Ten aanzien van het vervoer over weg, water en spoor is ruimte voor verduurzaming en efficiencyverbetering. Elektrificatie van regionale spoorlijnen levert milieuwinst en meer comfort op. Door gebundelde functies en slimme multifunctionele woonwerk-overstaplocaties kan de vervoersvraag afnemen. Logistieke hotspots kunnen verder geoptimaliseerd worden.

De verkeersveiligheid in Overijssel kan beter. Recent is het strategisch plan verkeersveiligheid (SPV) voor Nederland bekrachtigd en onze Overijsselse mobiliteitsaanpak sluit al goed aan bij de landelijke focus.

Een effectieve aanpak vraagt om verdere samenwerking met partners als Prorail, RWS, ministeries, gemeenten, provincies, verkeersveiligheidsorganisaties en inwoners.

3. Klimaatbestendig Overijssel

Kern van de opgaven

We moeten inspelen op klimaatverandering om onze regio als woon- en werkgebied en als vestigingsplaats veilig en aantrekkelijk te houden. De problematiek verschilt per gebied; oplossingen en maatregelen dus ook. Verschillende partijen zijn verantwoordelijk voor maatregelen en oplossingen, daarom is een intensieve samenwerking met gemeenten en waterschappen nodig. Komende coalitieperiode is cruciaal om te bepalen welke maatregelen we als provincie voor onze eigen opgaven nemen (inclusief de investeringen die we willen doen) en om te bepalen hoe sturend we willen zijn in ons ruimtelijk beleid (bijvoorbeeld alleen klimaatbestendige bouwlocaties toestaan). Naast klimaatadaptatie is het aanpakken van het probleem bij de bron (klimaatmitigatie) van belang. Denk aan maatregelen (bijvoorbeeld in het kader van het Klimaatakkoord) om de CO₂ uitstoot door industrie, landbouw en mobiliteit te beperken.

Context en ontwikkelingen

Effecten van klimaatverandering zijn al zichtbaar: hetere en drogere periodes, toename van wateroverlast door hevigere regenbuien en een toename van het overstromingsrisico: neem de droge zomer van 2018 en de impact daarvan op landbouw en natuur, en de ondergelopen straten in de steden in Twente door hevige regenval.

Klimaatverandering heeft impact op de economie, de kwaliteit en veiligheid van onze leefomgeving en meer specifiek voor onze provinciale opgaven zoals ruimte, wonen, infrastructuur, natuur, landbouw, waterveiligheid en drinkwater. De keuze van toekomstige woon- en werklocaties hangt mede af van klimaatverandering (waar is kans op wateroverlast?). Bij infrastructuur moeten we bijvoorbeeld rekening houden met smeltend asfalt in hete periodes, slechtere bevaarbaarheid van waterwegen door een laag waterpeil en takken op de weg als gevolg van stormen.

Gemeenten, waterschappen en provincies hebben met het Rijk in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie afgesproken in 2020 uitvoeringsprogramma's klaar te hebben voor het realiseren van een klimaatbestendige inrichting.

Betekenis voor Overijssel

De effecten van klimaatverandering verschillen per gebied. Op de hoge zandgronden in Twente dreigt bijvoorbeeld sneller droogte en het droogvallen van beken wat consequenties heeft voor de landbouw en natuur. In de lager gelegen IJssel-Vechtdelta dreigen overstromingen en wateroverlast. Veenweidegebieden hebben last van bodemdaling waardoor water weglekt. Er is ook verschil tussen stad en platteland. In steden is eerder sprake van hitte en wateroverlast. Maatregelen ter voorkoming van hittestress vragen bijvoorbeeld om meer natuur en water in de stad. In het landelijk gebied is eerder sprake van wateroverlast in combinatie met droogte waardoor klimaatbuffers nodig zijn en opvang van water voor drogere periodes.

Hoe richten we Overijssel zo in dat we beter om kunnen gaan met de gevolgen van klimaatverandering (aanpassing omgevingsbeleid)? Klimaatbestendige inrichting vraagt om maatregelen op verschillende schaalniveaus: van straatniveau tot regionaal watersysteem. Per gebied moeten keuzes gemaakt worden voor het klimaatbestendig inrichten (gebied specifieke aanpak). Als uitvloeisel van het IBP maken we, samen met waterschappen en gemeenten, een knelpuntenanalyse. Deze analyse zal leiden tot voorstellen voor ambitie en een uitvoeringsprogramma. Ook moeten we keuzes maken rond het klimaat proof maken van de provinciale kerntaken (natuur, landbouw en ruimte, wonen en infrastructuur). Van belang hierbij is om bewust te kiezen welke wijze van sturing past en welke rol we als provincie nemen: bijvoorbeeld aanjagen, meedoen, of interveniëren/aanwijzen.

4. Energietransitie

Kern van de opgaven

Naast klimaatadaptatie is het aanpakken van het probleem bij de bron (klimaatmitigatie) van belang. In het Klimaatakkoord worden afspraken gemaakt over terugdringen van CO₂. De decentrale overheden hebben met "Naar een duurzaam Nederland" hun gezamenlijke ambitie op dit onderwerp uitgesproken. De uitdaging is de energietransitie samen met maatschappelijke partners zo vorm te geven dat deze bijdraagt aan een krachtige Overijsselse economie en een aantrekkelijke leefomgeving. Dat betekent ruimte geven, zowel letterlijk (grondgebied, zo mogelijk slim gecombineerd met andere functies) als figuurlijk (regelgeving, financiering voor de verdere groei van duurzame energie). Betrekken van inwoners en een evenwichtige verdeling van lusten en lasten zijn belangrijke succesfactoren.

Context en ontwikkelingen

Landelijk werken ongeveer honderd partijen in vijf sectortafels (industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit, elektriciteit en landbouw/landgebruik) aan een Klimaatakkoord met grote ambities voor 2030 en 2050. Doelen worden naar verwachting verankerd in de Klimaatwet. Een belangrijke rol voor provincies (en gemeenten en waterschappen) ligt bij de Regionale Energiestrategieën (RES-sen). In deze RES-en wordt een regionaal gedragen bod uitgewerkt rond de opwekking van zonne-energie en windenergie, een regionale visie op warmtebronnen en -vraag en de hiervoor benodigde energie-infrastructuur. Tevens wordt de verbinding gelegd met maatregelen voor landbouw en landgebruik, mobiliteit en industrie. Immers, op regionale schaal komt alles samen. De tijdshorizon van de RES is 2030 met een doorkijk naar 2050.

De provinciale Rekenkamers hebben in december 2018 aanbevelingen gedaan aan de provincies (PS en GS) omdat toekomstige energieprogramma's, nog meer dan nu al het geval is, gezamenlijke programma's met andere partijen zullen worden.

Een grote opgave is de transitie naar duurzame alternatieven voor aardgas. Hierbij speelt de ontwikkeling en cofinanciering van warmtenetten om geothermie en restwarmte te kunnen gebruiken. Alle gemeenten maken een warmtetransitie-visie om te bepalen wanneer welke wijk van het aardgas af gaat en wat mogelijke oplossingen zijn. Zoals in de hoofdstukken Toekomstbestendig landelijk gebied en Krachtige economie aangegeven, ligt er ook een opgave voor landbouw en landgebruik, rond veenweidegebieden en voor verduurzaming van de keten.

Mobiliteit is sterk afhankelijk van fossiele brandstoffen. Verduurzaming van mobiliteit en stimuleren energiebewust mobiliteitsgedrag kan een grote bijdrage leveren aan de energietransitie. De industrie heeft een belangrijke verduurzamingsopgave. Het dichtdraaien van de Groninger gaskraan zal de verduurzaming van grootverbruikers versnellen.

Er speelt een maatschappelijke discussie over de haalbaarheid, betaalbaarheid en uitvoerbaarheid van de energietransitie. De energietransitie gaat enerzijds over energiebesparing en anderzijds over energieopwekking. Energiebesparing zorgt voor een lagere energierekening, duurzame opwekking vraagt investeringen. Lokaal eigenaarschap bij energie-opwek vergroot de maatschappelijke acceptatie en kan leiden tot meer sociaal ondernemerschap. De landelijke ambitie is om 50% van de energieprojecten met (ook) lokaal eigenaarschap te realiseren.

Bestaande Europese en landelijke wet- en regelgeving beperkt soms de snelheid van de energietransitie. Als provincie hebben we een rol in de lobby richting EU en Rijk om knelpunten en kansen onder de aandacht te brengen. Ook eigen provinciale regelgeving kan belemmerend werken.

Betekenis voor Overijssel

De energietransitie biedt kansen voor groei van werkgelegenheid, versterking van de leefomgeving en duurzame verandering van de economie. Energieopwekking kan een duurzame inkomstenbron worden voor agrarische ondernemers en natuurbeheerders.

Kenmerkend voor de provincie Overijssel is de landelijke en groene leefomgeving. De energietransitie heeft ruimtelijke impact in het landelijk gebied. De opgave is om de energietransitie te verbinden met de transitie in de landbouw en andere transities in het landelijk gebied. Zo kunnen zij elkaar versterken. Ook de verbinding met mobiliteit zijn van belang: ook daar liggen kansen voor verlaging van de CO₂-uistoot.

Welke energiemix en welke (innovatieve) oplossingen voor de lange termijn het beste zijn, verschilt per gebied in Overijssel. De ruimtelijke inpassing van energie-opwek vraagt zowel boven- als ondergronds om slimme keuzes op regionaal niveau in de komende coalitieperiode, in de RES-en en in de omgevingsvisie

(2030). Bijvoorbeeld de keuze om geothermie eventueel te combineren met andere functies. Als groene provincie heeft Overijssel veel kansen voor bio-energie.

De economische potentie van energieprojecten zorgt voor veel commerciële en lokale initiatieven. Hierbij is het belangrijk dat de inwoners en de gemeente worden betrokken en dat er een evenwichtige verdeling van lusten en lasten is. Initiatiefnemers lopen vaak tegen financiële, planologische of juridische belemmeringen op. Het helpen wegnemen van deze belemmeringen is een van de uitdagingen. Het Energiefonds Overijssel kan een sterkere rol krijgen bij het ondersteunen van windenergie en lokale initiatieven.

Wij kunnen een rol als kenniscentrum spelen door kennis over innovaties te ontwikkelen en beschikbaar te stellen voor partners. We kunnen innovaties stimuleren en verder brengen, bijvoorbeeld als lanceerklant.

5. Passend wonen

Kern van de opgaven

Aantrekkelijk wonen, nu en in de toekomst voor verschillende doelgroepen met verschillende behoeften: dat is de uitdaging waar we voor staan. Dat betekent op sommige plekken meer, op andere minder (ver)bouwen. In het stedelijk gebied hebben we specifieke opgaven, bijvoorbeeld als het gaat om de vitaliteit van de binnensteden. We kunnen inspelen op de lokale en regionale verschillen in de regio door vanuit een integrale blik en in samenwerking met verschillende partners en initiatiefnemers te werken aan voldoende en duurzame energiezuinige woningen, aansluitend bij verschillende doelgroepen in een aantrekkelijke en bereikbare woonomgeving.

Context en ontwikkelingen

Om de leefbaarheid te behouden en te versterken is een aantrekkelijke woonomgeving van belang. Demografische trends als vergrijzing en de toename van eenpersoonshuishouden beïnvloeden de benodigde kwantiteit én de gewenste kwaliteit van onze woonopgave. Tot voor kort lag de nadruk vooral op het in balans brengen van vraag en aanbod, het voorkomen van overprogrammering. Voldoende kwantiteit blijft belangrijk, maar meer aandacht is nodig voor de kwaliteit. De opgaven in Overijssel verschillen daarmee met dat wat er in de Randstad nodig is. Daar gaat het vooral om het bouwen van voldoende woningen.

Deze ontwikkelingen vragen om een passend en divers aanbod voor verschillende doelgroepen: woningen die passen bij de woonbehoefte van verschillende type inwoners, op de juiste locatie en met de juiste voorzieningen in de omgeving. Digitalisering brengt voorzieningen en diensten dichterbij. Denk aan E-health om de bereikbaarheid van zorg in de toekomst dichterbij te brengen. E-dienstverlening en de mogelijkheden om de digitale bereikbaarheid te vergroten ('digitale dorpen').

Steden veranderen. Ontwikkelingen als vergrijzing, klimaatadaptatie, energietransitie en sociale tweedeling hebben impact op de inrichting van onze steden, maar bieden ook kansen voor de stad van de toekomst. Kansen worden benut door bij de aanpak van leegstand en de (her)inrichting van de openbare ruimte daar nadrukkelijk rekening mee te houden.

Wonen is onderdeel van een bredere vastgoedopgave. Leegstaand vastgoed, waaronder maatschappelijk vastgoed, winkels en vrijkomend agrarisch vastgoed (VAB), kan slim worden benut voor wooninitiatieven. Dit sluit aan bij de ontwikkeling naar circulair en klimaatbestendig bouwen. Bestaande gebouwen moeten worden verduurzaamd en nieuwe woningen moeten duurzaam en energieneutraal worden ontwikkeld (aardgasloze wijken).

We zien steeds meer eigen initiatief van inwoners bij de ontwikkeling van woningbouw en woonomgevingen. Er is behoefte aan maatwerk: inwoners willen meer invloed hebben op hoe en waar ze wonen en (georganiseerde, collectieve) eigen initiatieven krijgen een plek in het woonlandschap.

Betekenis voor Overijssel

Op sommige plekken in de provincie is sprake van groei, op andere van krimp (onder andere door vergrijzing). Op bepaalde plekken zoals Zwolle moet de woningbouw versneld worden, op andere plekken (bijvoorbeeld gebieden in Twente) is eerder sprake van een vervangingsopgave.

We sturen aan de hand van de Omgevingsverordening en via woonafspraken op een woningmarkt waarbij vraag en aanbod in evenwicht zijn. Kwalitatieve sturing wordt belangrijker. In samenwerking met verschillende partijen zorgen voor een kwalitatieve woningbouwprogrammering: passende en voldoende woningen voor de juiste doelgroep, op de juiste plek.

Het versterken van de vitaliteit van binnensteden kan door aan te sluiten bij de energie, ideeën en initiatieven van ondernemers en bewoners. De stadsbeweging en de woonkeuken zijn voorbeelden van deze netwerkaanpak. In deze netwerken worden goede voorbeelden gedeeld, onderzoeken gedaan en initiatieven genomen.

We hebben een stimulerende rol in het ontwikkelen van een toekomstbestendige en duurzame woningvoorraad: duurzame nieuwbouw en het verduurzamen en levensloopbestendig maken van bestaande woningen en woongebieden. Denk aan het stimuleren van integrale wijkaanpakken, ondersteunen van innovatieve woonvormen en het stimuleren van tijdelijke huisvestingsconcepten bijvoorbeeld voor statushouders. Cultureel en historisch erfgoed draagt bij aan een aantrekkelijke

leefomgeving. Deze gebouwen vragen een extra inspanningen op het gebied van verduurzaming. Klimaat-adaptief bouwen in landelijk en stedelijk gebied is essentieel voor een aantrekkelijke en veilige leefomgeving.

Voor een aantrekkelijke woonomgeving zijn ook voorzieningen en bereikbaarheid belangrijk. Dit vraagt om goede afstemming tussen investeringen en plannen op deze terreinen. Slim inzetten en faciliteren van de digitalisering speelt hierin een rol. In Overijssel wonen steeds meer ouderen die langer thuis wonen. Belangrijk is daarom de verbinding met zorg en welzijn. Inwoners van Overijssel vinden groen en gezondheid steeds belangrijker: vergroening van schoolpleinen, steden en dorpen en natuurinclusief bouwen en beheren. Ook kan gedacht worden aan infrastructuur die fietsen en toegang tot speel- en beweegplekken bevordert.

Woonopgaven en andere uitdagingen kunnen effectief worden gecombineerd. Pak problemen in wijken aan door vanuit verschillende invalshoeken naar de (woon)opgave te kijken. Daarbij is maatwerk belangrijk. De provinciale rol en vorm van samenwerking met partners verschilt per opgave. Dat vraagt schakelen tussen zowel experimenteren als het faciliteren van initiatieven en het ontwikkelen en uitvoeren van eigen beleid.

6. Toekomstbestendig landelijk gebied

Kern van de opgaven

In het landelijk gebied komen veel opgaven samen die, zeker in combinatie, lastig te realiseren zijn. We hebben hierin een bepalende rol als verantwoordelijke voor specifieke thema's (zoals natuur) en als regisseur, vanwege het (boven-)regionale karakter van de opgaven. Er is een samenhangende aanpak nodig voor verduurzaming van het landelijk gebied richting 2050. De "strategieontwikkeling verduurzaming landelijk gebied" biedt inzicht in de hoofdkeuzes. Op basis daarvan kan met medeoverheden een strategische koers voor het landelijk gebied van Overijssel worden vormgegeven.

Context en ontwikkelingen

Het landelijk gebied beslaat zo'n 70 procent van onze provincie. Provincies zijn sinds het Natuurpact verantwoordelijk voor natuur en landschap, thema's die bij uitstek spelen in het landelijk gebied. Bovendien zijn we spelbepaler als het gaat om ruimtelijke keuzes die in het landelijk gebied vaak op (boven-)regionale schaal gemaakt worden.

In het landelijk gebied komen opgaven samen die ieder voor zich, maar zeker in combinatie, niet makkelijk te realiseren zijn. Dit raakt het individuele boerenbedrijf, de sector en het Overijsselse landschap. Vooral de energietransitie zal impact hebben op het ruimtebeslag en het landschap.

De agrarische sector heeft te maken met veel regelgeving en ontwikkelingen (bijvoorbeeld op gebied van fosfaat, stikstof, asbest, natuurbeheer, klimaat). De sector onderzoekt (nieuwe) verdienmodellen. Een duurzame voedselketen en kringlooplandbouw zijn voorwaarden om als sector gezond en toonaangevend te blijven. Zomer 2019 volgt een nationaal programma, waarin provincies een rol krijgen.

De achteruitgang van de natuur is in de meeste Natura 2000-gebieden tot stilstand gebracht. De eerdere achteruitgang moet worden hersteld. Voor het herstel van de biodiversiteit is ook inzet nodig buiten deze gebieden (boerenland, stedelijk gebied).

In het Klimaatakkoord zijn maatregelen opgenomen die het landelijk gebied direct raken: verlagen broeikasgasemissies landbouw, verhogen vastlegging CO₂ in bomen, bossen en natuur en reductie van CO₂-emissie vanuit veenweidegebieden.

Met de huidige inspanningen worden de harde doelen op het gebied van emissies, water, natuur en klimaat in 2050 niet gehaald. De combinatie van deze ontwikkelingen in het landelijk gebied leidt tot uitdagingen: verschillende ruimteclaims (gebruiken we grond voor zonneparken, natuur, grondgebonden landbouw of ...), 'klimaatslim' natuurbeleid (bijv. in veengebieden, bij de omvorming van bos naar heide en bij natuurbeheer) en de balans tussen natuur en landbouw. Dit heeft ook sociale gevolgen. Als vanzelfsprekende bronnen van inkomsten wegvallen en nieuwe verdienmodellen hun intrede doen, brengt dat onzekerheid met zich mee.

Betekenis voor Overijssel

Ten aanzien van de te nemen maatregelen op het gebied van klimaat, natuur en landschap hebben we een regisserende rol. Het Klimaatakkoord vraagt om het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en om de opslag ervan. Zo is in het ontwerp van het Klimaatakkoord opgenomen dat voor de Wieden-Weerribben onder leiding van de provincie een regionale veenweidestrategie wordt opgesteld. Bovendien zijn we verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van natuur- en landschapsbeleid. Opslag van CO₂ in bossen en houtwallen kan bijdragen aan de klimaatdoelen.

Dit laat onverlet dat we nu al werken aan verduurzaming van landbouw en economie en aan andere opgaven in het landelijk gebied (Agro&food programma, Programma Aanpak Stikstof (PAS), Innovatieprogramma's, Ontwikkelopgave Natura 2000, Toekomstgerichte erven, Bereikbaarheid, Sociale Kwaliteit, etc). De Tussenbalans constateert dat we de goede dingen doen, maar de harde doelen op het gebied van stikstof, kaderrichtlijn water, biodiversiteit en fosfaat in 2050 niet gaan halen. Afspraken uit het Klimaatakkoord komen daar bovenop.

Bij de wijze waarop we transitie invullen, moeten we rekening houden met de specifieke kwaliteiten van Overijssel qua economische en sociale structuur en natuur en landschap. Uiteindelijk vertalen we de

ruimtelijke gevolgen van de opgaven in het landelijk gebied in de Omgevingsvisie. In dat kader worden in de komende periode fundamentele keuzes voorgelegd aan Provinciale Staten. In de verkennende 'Strategieontwikkeling verduurzaming landelijk gebied' bereiden we de te maken keuzes, middelen en rollen voor. Zodanig dat de opgaven in het landelijk gebied in samenhang kunnen worden gerealiseerd. Op basis van de beleidsopties die we in maart 2019 schetsen, kan het nieuwe provinciebestuur richting bepalen.